

Cinema Paris in het Institut Français,
Berlijn, 19 maart 2020. © IMAGO.
Fotografie: Reiner Zensen

Artikel

Anne van den Dool

Cultuurbeleid tijdens corona

Een ronde langs Duitsland,
Frankrijk en Spanje

Tijdens de coronacrisis kwam de cultuursector er in Nederland in vergelijking met andere landen niet goed vanaf, was de veelgehoorde klacht. Culturele instellingen moesten het langst dicht blijven en voor de helende kracht van cultuur hadden beleidsmakers weinig aandacht. Hoe pakten regeringen in andere Europese landen het op dit gebied aan? Was daar meer aandacht voor kunst en cultuur?

Het was de afgelopen twee jaar soms een vreemde gewaarwording in Europa: waar de cultuursector aan de ene kant van de grens op slot zat, stonden de deuren aan de andere kant wagenwijd open. In verschillende fases van de pandemie waren de verschillen tussen landen groot. Zo werden in Duitsland de boekhandels vanaf de tweede lockdown tot de essentiële winkels gerekend en mochten, in tegenstelling tot in Nederland, openblijven. In België gingen eind december 2021 alle theaters en bioscopen weer open, terwijl Nederland nog helemaal op slot zat. Ook in andere landen, zoals Duitsland en Spanje, konden liefhebbers inmiddels weer gewoon van een voorstelling of kunsttentoonstelling genieten. Welke aanpak kozen andere Europese landen? Een ronde langs Duitsland, Frankrijk en Spanje laat zien dat daar op cultureel gebied de afgelopen twee jaar een stuk meer mogelijk bleek.

Duitsland: doorstart voor cultuur, aandacht voor zelfstandige kunstenaars en extra ondersteuning per deelstaat

Ook in Duitsland raakte de pandemie de cultuursector in het hart. Alleen al tussen maart en mei 2020 werden naar schatting 80 duizend

evenementen afgelast. Toch werden daar beduidend andere keuzes gemaakt dan in Nederland. Zo werden zelfstandige kunstenaars en culturele instellingen op grotere schaal gesteund met regelingen en donaties. Al in de zomer van 2020, enkele maanden na de uitbraak, startte een speciaal programma op, Neustart Kultur. De nationale overheid stelde een miljard euro beschikbaar om de cultuursector er weer bovenop te helpen. In februari 2021 werd dit bedrag verhoogd naar 2 miljard euro (Blumenreich 2021). Het contrast met Nederland was groot: hier kwam pas in de tweede helft van 2020 een eerste steunpakket van 300 miljoen euro voor de cultuursector beschikbaar en een tweede steunpakket van 481 miljoen euro in het eerste halfjaar van 2021.¹

De Duitse coronasteun stond nog los van de middelen die specifiek werden vrijgemaakt voor culturele evenementen. Daarvoor werd in december 2020 een bedrag van 2,5 miljard euro gereserveerd. Hiermee werden organisatoren gecompenseerd die als gevolg van de anderhalvemetermaatregel minder tickets konden verkopen of een evenement in het geheel moesten afblazen. Zij konden hierdoor – veel eerder dan in Nederland – doorgaan met het opzetten van evenementen, ook al was er het risico dat ze niet zouden doorgaan. Duitslandkenners zagen daarin een teken dat kunst, cultuur en evenementen daar als een belangrijker onderdeel van de economie worden gezien dan in Nederland (Ramdharie 2020). Dat was ook te zien aan de omgang met boekhandels tijdens winkelsluitingen: in Duitsland mochten deze, op de eerste lockdown na, hun deuren steeds geopend houden, omdat zij werden gezien als essentiële voorzieningen.

Sommige deelstaten besloten bovenop deze nationale maatregelen extra middelen vrij te maken om de cultuursector te ondersteunen, passend bij het Duitse beleid waarbij veel subsidiëring via regionale wegen verloopt. Zo lanceerde Noordrijn-Westfalen een speciaal versterkingspakket voor de kunst- en cultuursector van 175 miljoen euro, onder andere bedoeld voor freelance werkende kunstenaars, om zo de culturele diversiteit van het gebied te behouden. Ook de deelstaat Hamburg richtte zich specifiek op zelfstandige artiesten: daar werden 550 beurzen uitgereikt. De deelstaat →

Nedersaksen lanceerde in de herfst van 2020 het programma Niedersachsen dreht auf, waarmee culturele instellingen een financieel hart onder de riem gestoken kregen. Beieren koos er zelfs voor een aantal van de ondersteunende maatregelen voor de cultuursector te verlengen toen de Duitse regering die eind 2021 stopzette.

De maatregelen werden niet overal juichend ontvangen. Met name freelance kunstenaars en artiesten voelden zich achtergesteld. Het steunpakket van de overheid bleek in veel gevallen niet aan te sluiten bij hun omstandigheden. Sommigen waren daardoor aangewezen op Hartz IV, een Duitse bijstandsuitkering. De creatieve ondernemers wilden een noodfonds voor de misgelopen vergoedingen en een overbruggingskrediet voor de komende tijd, bijvoorbeeld in de vorm van een basisinkomen, maar dit kwam er niet (Stroo 2020).

Frankrijk: behoud van cultureel erfgoed, aandacht voor theatertechnici en steun voor jonge kunstenaars

Ook de Franse overheid toonde zich genereus met coronasteun voor de cultuursector. Al direct bij de start van de pandemie in maart 2020 werden noodpakketten gelanceerd met een gezamenlijke waarde van 5 miljard euro. En dat was hard nodig: Frankrijk kent een bloeiende cultuursector, met bijna 80 duizend bedrijven waarbij vóór de coronacrisis meer dan 630 duizend werknemers in dienst waren. Met name de theaterbranche, de erfgoedsector en de beeldende kunsten hadden zwaar te lijden: zij leverden tussen de 30 en 72 procent van hun inkomsten in. Op deze sectoren werd dan ook extra ingezet bij het vormgeven van de maatregelen, evenals op cultuureducatie. Ook voor culturele media was er financiële compensatie en aandacht, onder meer in de vorm van pers, films, podcasts en boeken over kunst en cultuur.

Deze aandacht voor de cultuursector bleef ook de rest van de pandemie gewaarborgd. In mei 2020 onthulde premier Emmanuel Macron het *Plan de soutien pour la culture*², waarin hij enkele maatregelen lanceerde specifiek gericht op medewerkers in de cultuursector. Zo hadden podiumkunstenaars en technici – zogeheten *intermittents du spectacle* – langer recht op een werkloosheidsuitkering dan in niet-coronatijd.

Ook werd een fonds opgericht ter compensatie van afgelaste opnames van series en films. Verder werden kunstenaars en auteurs vier maanden vrijgesteld van belastingbetaling. Net als in Duitsland kregen zelfstandig werkende kunstenaars extra aandacht: zij kwamen in aanmerking voor een bijdrage uit het solidariteitsfonds van 7 miljard euro dat begin 2020 werd opgericht om de economische gevolgen van de uitbraak van corona op te vangen. Daarbij lag de nadruk op beginnende scheppende kunstenaars jonger dan 30 jaar. Verder richtte het ministerie van Cultuur het digitale cultuurplatform #Culturechezvous op, waarop het online aanbod van door de overheid ondersteunde cultuurinstellingen – van de podiumkunsten tot cultuureducatie, van musea tot cinema – werd samengebracht (Perrin 2020).

Toch was er ook in Frankrijk kritiek op het cultuurbeleid. Ook daar vond men dat de deuren van instellingen te lang gesloten moesten blijven. Daarom zetten sommige theaters, bioscopen, musea en andere instellingen in het voorjaar van 2021 zelf plannen op om alsnog veilig tot heropening te kunnen overgaan. In maart en april 2021 werden testconcerten gepland waarbij telkens maximaal duizend personen werden toegelaten die vooraf een negatieve coronatest moesten laten zien.

Net als in Nederland ontstond in Frankrijk onenigheid over de vraag of de boekhandel tot de essentiële winkels behoorde. Ook was er onduidelijkheid over wat er moest gebeuren met winkels die ook boeken verkopen, zoals supermarkten: aanvankelijk moesten die culturele producten als boeken, cd's en dvd's ook uit de schappen halen (Gay 2020). Na gemor mochten boekhandels in de vierde lockdown uiteindelijk toch openblijven (Langendonck et al. 2021).

Spanje: focus op het mkb, aanmoedigingscampagnes en restauratie van filmklassiekers

Aanvankelijk had de Spaanse regering relatief weinig aandacht voor de impact van de coronacrisis op het culturele leven. Toen daar in april 2020 vanuit de cultuursector steeds meer kritiek op ontstond, besloten de ministers van Cultuur en van Financiën op 18 april alsnog een noodpakket te lanceren om de sector te ondersteunen. Zij richtten een werkgroep op,

die de maatregelen vormgaf op basis van input uit de culturele sector, met aandacht voor de korte en middellange termijn. Deze maatregelen werden steeds verlengd, met speciale aandacht voor zelfstandigen in de branche. Zij hoefden bijvoorbeeld tijdelijk hun hypotheek niet af te lossen, niet te betalen voor hun elektriciteit en andere lasten en waren gevrijwaard van sommige belastingen.

De overheidsmaatregelen voor bedrijven waren er vooral op gericht om liquiditeitsproblemen op te lossen: organisaties ontvingen steun om de lonen van werknemers te kunnen betalen en openstaande facturen te kunnen voldoen. In totaal werd ruim 20 miljard euro uitgetrokken ter ondersteuning van de branche. Meer dan de helft daarvan ging naar midden- en kleinbedrijven en vrije beroepen. Logisch, aangezien slechts 0,7 procent van de culturele organisaties in Spanje meer dan vijftig mensen in dienst heeft. De Spaanse culturele sector bestaat vooral uit individuele schepende kunstenaars en vakmensen, microbedrijven en kleine ondernemingen. Om deze financiële middelen vrij te maken, werkte het ministerie van Cultuur en Sport ook nauw samen met andere departementen van de overheid.

De Spaanse overheid spande zich bovendien in om burgers aan te moedigen weer deel te nemen aan het culturele leven zodra de maatregelen dat weer zouden toelaten, onder meer via campagnes. De hashtag #LaCulturaEnTuCasa was bedoeld om Spanjaarden bewust te maken van alle vormen van cultuur die zij vanuit huis konden consumeren. Via de websites van openbare bibliotheken kon men gratis e-books en luisterboeken lenen. Ook musea, waaronder het Museo Nacional del Prado en het Museo Thyssen-Bornemisza, openden digitaal hun deuren door online tours aan te bieden, waarbij men sommige kunstwerken dankzij afbeeldingen in hoge resolutie nog van dichtbij kon bekijken dan in het echt. Verder werd een selectie van Spaanse filmklassiekers gerestaureerd en gratis via het internet beschikbaar gesteld. Voor veel van deze activiteiten ontvingen deelnemende partijen subsidie van de overheid (Villarroya et al. 2021).

De Spaanse overheid kon deze maatregelen niet gedurende de hele coronacrisis zelf blijven dragen: de staatskas raakte langzaam maar zeker

steeds leger. Daarmee was Spanje met name in het tweede deel van de coronacrisis afhankelijk van steunfondsen vanuit Europa (Langendonck et al. 2021).

Spaanse jongeren werden extra gestimuleerd na de coronacrisis de culturele draad weer op te pakken. In de lente van 2022 ontvingen alle inwoners tussen 18 en 35 jaar eenmalig een voucher ter waarde van 400 euro die ze konden besteden aan cultuur. Eerder was deze voucher in Italië met succes ingevoerd. Ongeveer een half miljoen jongeren kon aanspraak maken op deze zogeheten *bono cultural*, waardoor de maatregel de Spaanse staatskas zo'n 210 miljoen euro kostte. De bon kon worden ingewisseld voor boeken, tijdschriften, films, muziek, concerten en musea, maar ook voor streamingplatforms zoals Netflix en Spotify. Uitgesloten waren onder meer stierenvechten, mode, sportevenementen en seksueel getinte video's (De Persigny 2021). •

Literatuur

- Blumenreich, U. (2021) 'Covid 19 country reports: Germany'. Op: www.culturalpolicies.net, 14 december.
- De Persigny, G. (2021) 'Spanje geeft zijn jongeren 400 euro voor cultuur'. Op: www.europeantimes.news, 15 oktober 2021.
- Gay, J. (2020) 'Ces commerces où il n'est plus possible d'acheter un livre en France'. Op: www.journaldunet.com, 9 november 2020.
- Langendonck, G. van (et al.) (2021) 'In heel Europa lijdt de cultuur zwaar onder de coronacrisis'. Op: www.nrc.nl, 3 maart.
- Perrin, Th. (2020) 'Covid 19 country reports: France'. Op: www.culturalpolicies.net, 11 september.
- Ramdharie, S. (2020) 'Toon in Duitsland is anders: voor cultuur wordt juist veel geld vrijgemaakt'. Op: www.volkskrant.nl, 4 augustus.

- Stroo, L. (2020) 'Duitse cultuursector heeft het zwaar zonder publiek'. Op: duitslandinstituut.nl, 9 april.
- Villarroya, A. en V. Ateca-Amestoy (2021) 'Covid 19 country reports: Spain'. Op: www.culturalpolicies.net, 17 februari

Noten

- 1 www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-financiele-regelingen/overzicht-financiele-regelingen/overzicht-regelingen-culturele-en-creatieve-sector
- 2 www.vie-publique.fr/discours/274308-emmanuel-macron-06052020-plan-culture-crise-sanitaire-covid

Anne van den Dool
is tekstschrijver,
auteur en cultureel
journalist en werkt als
onderzoekredacteur
bij de Koninklijke
Bibliotheek